

NIZOLAR VA ULARNING OLDINI OLISH YO'LLARI

Mahamadaliyeva Nafisa

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

“Boshlang'ich ta'lim” yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Nizolar (konfliktlar) tushunchasi, ularning kelib chiqish sabablari va ta'lim jarayonidagi ta'sirini tahlil qiladi. Nizolarni boshqarish nazariyalari, oldini olish strategiyalari o'rganish. Pedagogik jamoada va o'quvchilar orasida yuzaga keladigan nizolarni hal qilish usullari, samarali muloqot va murosaga erishish texnikalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: nizo, konflikt, obyekt, subyekt, individ, to'qnashuv, destruktiv kooperatsiya, vertikal, gorizantal, konstruktiv, manipulyatsiya.

Abstract: Analyzes the causes of conflicts and their impact on the educational process. Theories of conflict management, study of strategies for their resolution. Methods of conflict resolution, effective communication and compromise techniques are covered in the pedagogical team and among students.

Key words: dispute, conflict, object, subject, individual, conflict, destructive cooperation, vertical, horizontal, constructive, manipulation.

Nizo-istaklari, qiziqishlari, qadriyatlari yoki tushunchalari mos kelmasligi sababli yuzaga keladigan ikki yoki undan ortiq subyektlar o'rtasidagi ijtimoiy o'zaro aloqalar shakli subyektlar individ, guruh, o'z-o'zi bilan ichkinnizolar holatida bo'ladi.

Konflikt (lotincha *conflictus* - to'qnashuv) - yechilmas ziddi yatlarning paydo bo'lishi, raqobat asosida qarama-qarshi manfaatlarning to'qnashuvi, har xil o'tkir hissiy tajribalar bilan bog'liq muammolardir. Har qanday mojaroning negizida tomon larning biron bir masala bo'yicha qarama-qarshi pozitsiyalari yoki qarama-qarshi maqsadlar, ularga tegishli sharoitlarda ularga erishish usullari yoki

raqiblarning manfaatlari, istaklari va harakatlari nomuvofiqligi turadi. Konfliktli vaziyat nizo subyektlari va obyektlarining mavjudligini taxmin qiladi. Mojaro rivojlana boshlashi uchun bir tomon boshqa tomonning manfaatlarini buzgan holda harakat qila boshlagandagi hodisa zarur boladi. Agar qarama-qarshi tomon xuddi shunday javob bersa, ziddiyat potensialdan haqiqiyga o'sib boradi va kelajakda to'g'ridan to'g'ri yoki bilvosita, xalokatli yoki konstruktiv tarzda rivojlanishi mumkin. «Konfliktologiya» tushunchasi «konfliktolog» tushunchasi bilan bog'liq (u nizolarni boshqaradi) - u nizoli vaziyatni konstruktiv boshqarish ustasi, ziddiyatdagi ishlarga vositachilik mahoratini egallagan. Salbiy oqibatlarining oldini olish va ziddiyatdan konstruktiv maqsadlarda foydalanish uchun uning haqiqiy ichki va tashqi sabablarini aniqlash, uning keyingi rivojlanish yo'nalishini tushunish va bashorat qilish zarur. Konfliktning asosini nizoli vaziyat tashkil etadi. Unda quyidagilar mavjud: - nizo mavzusi (tomonlar hal qilishga urinayotgan qarama qarshilik yoki muammo); - nizo obyekti (uni boshqarish va boshqarishni istagan raqib larning bir-biriga mos keladigan manfaatlariga asoslangan muammoli vaziyat); - nizo mavzusi (ziddiyatli shaxs yoki nizoni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan muammolar). Muxoliflar mojaro ishtirokchilari. Ular shaxslar, odamlar guruhlari, tashkilotlar bo'lishi mumkin. Konfliktli vaziyatdagi subyekt va muxoliflar ma'lum munosabatlar bilan bog'lanib turadi, har biri ko'pincha subyektning yagona manipulyatsiyasi deb da'vo qiladi. Mavzuni manipulyatsiya qilish – bu ziddiyatli shaxsning shaxs uchun muhim bo'lgan ma'lum bir natijaga erishishga qaratilgan yashirin yoki aniq harakatlari (masalan, mas'uliyatdan subyekt uchun boshqasiga o'tish orqali xalos bo'lish mumkin). Ushbu harakat hodisa deb ataladi. Hodisa – bu vaziyatlarning tasodifan kelib chiqishi natijasida yuzaga kelgan va nizo uchun sabab bo'lgan nizoli vaziyatni situatsion provokatsiyasi. Hodisa raqiblarning tashabbusi bilan ham, ularning xohish-irodasi va xohish-irodasidan mustaqil ravishda obyektiv holatlar tufayli yoki tasodifan paydo bo'lishi mumkin. Konflikt ziddiyat predmeti (tomonlar o'rtasidagi ziddiyatlar kabi), nizo obyekti (to'g'ridan-to'g'ri to'qnashuv sodir bo'lishidan ancha oldin paydo bo'lishi mumkin bo'lgan muammoli vaziyat) asosida yuzaga keladigan to'qnashuvlar natijasida yuzaga keladi. Mojaroning sababi

manipulyatsion ta'sir o'tkazish va nizolarni boshqarish vositalaridan foydalangan holda muxolif larni jalb qilishdir. Vayronkor manipulyatsiya – o'zlarining maqsadlariga boshqa ziddiyatli shaxsga zarar etkazishga erishish uchun qaratilgan bo'lib, ziddiyat subyekting tajovuzkorligini kuchaytiradi va ziddiyat yana buzuvchi doirada davom etib, dinamik ravishda destruktiv rivojlanadi. Mojaroni hal qilish uchun ushbu doirani buzish va muloqot uchun umumiy manfaatlar va motivlarni anglash maqsadga muvofiqdir. Bunga konstruktiv manipulyatsiya va boshqarish orqali erishish mumkin. Konstruktiv manipulyatsiya – bu boshqa odamlarning manfaatlariga ziyon yetkazmasdan umumiy maqsadlarga erishishga qaratilgan ta'sirlar va o'zaro ta'sirlarning kommunikativ (og'zaki yoki og'zaki bo'lmagan) tizimi. Konflikt genlari – bu ziddiyatga olib kelishi mumkin bo'lgan so'zlar, harakatlar (yoki harakatlar yetishmasligi). Tabiatda quyidagi to'qnashuvlar mavjud:

1. To'g'ridan-to'g'ri salbiy munosabat.
2. Kamsituvchi munosabat.
3. Maqtanish.
4. Murabbiylik munosabatlari.
5. Insofsizlik va nosamimiylik.
6. Axloq qoidalarini buzish.
7. Regressiv xatti-harakatlar.

Qarama-qarshiliksiz o'zaro ta'sirning ikkita qoidasi mavjud - nizolardan foydalanmang va nizoga ziddiyat bilan javob ber-mang. Ish jarayonida yuzaga keladigan nizolar mavjud - ular biznes deb nomlanadi. Ishbilarmonlik mojarolari dinamikasining muntazamligi shundan iboratki, ular shaxsiy va emotsional ziddiyatlarga aylanadi. Uzoq muddatli ishbilarmonlik mojarosi mojaro obyektini yo'qotishiga olib kelishi va shaxsiy nizoga aylanishi, raqiblar ning bir-biriga nisbatan salbiy munosabati shakllanishi mumkin. Shaxsiy va hissiy to'qnashuvlar ichki psixologik sabablarga - raqiblarning shaxsiy fazilatlariga asoslanadi. Ko'rinish darajasiga ko'ra to'qnashuvlar yashirin va ochiq, tasodifiy va surunkali bo'linadi. Yashirin mojaro odatda ikki kishiga ta'sir qiladi, ular hozircha ziddiyatda

ekanliklarini ko'rsatmaslikka harakat qilishadi. Ammo ulardan biri asabiylashi shi bilan ziddiyat ochiq janjalga aylanadi. Tasodif o'z-o'zidan paydo bo'ladi, surunkali esa ataylab qo'zg'atiladi. Ular mehnat unumdorligiga ta'sir qiladi. Mojarolarining sabablari va manbalarini tahlil qilishda uning aybdorini, provokatsiya maqsadlarini va sabablarini izlash kerak. Ishlab chiqarish mojarolarining ikki shakli mavjud: - vertikal (ma'lum bir jamoada rahbar va bo'ysunuvchilar o'rtasida). - gorizontallik (jamoalar o'rtasida, ishlab chiqarish ishchilari o'rtasida). Konfliktlarning turlari sanoat va ishbiarmonlik to'qnashuvi - bu biznes munosabatlari jarayonida ishlab chiqarishda paydo bo'ladigan muammoli vaziyatdir. Konflikt ziddiyatli vaziyatning ichki sabablari bo'lgan chuqur motivlarga ega (ishlab chiqarish asosida yuzaga kelgan qarama-qarshiliklar, kooperatsiya yetishmasligi, avtoritar boshqaruv, raqobat). Shaxslararo ziddiyat - bu odamlar bir-biriga mos kelmaydigan maqsadlarni ko'zlashi yoki mos kelmaydigan qadriyat va me'yorlarga rioya qilishlari, ularni birlari bilan munosabatlarda amalga oshirishga harakat qilishlari yoki shu bilan birga, kuchli raqobat kurashida kurashishga intilishlari muammoli ziddiyatli vaziyat hisoblanadi. Faqat bitta tomondan erishilishi mumkin bo'lgan bir xil maqsadga erishish (ichki sabablar - belgilarning mos kelmasligi, qarama qarshi motivlar, ehtiyojlar va manfaatlar to'qnashuvi, raqobat, shaxslararo qarama-qarshiliklar). Shaxs ichidagi nizolar bir biriga qarama-qarshi motivlar, ehtiyojlar, manfaatlar to'qnashganda paydo bo'ladi. Ular shaxsning salbiy psixologik holatiga asoslanadi: ichki hissiyotlar, norozilik va umidsizlik. Shaxsiy shaxslar o'rtasidagi zo'ravonlik tajribalariga moyil bo'lgan odamlar, haddan tashqari yuqori darajadagi da'vo darajasi va boshqalarning harakatlariga tanqidiylik va o'zini o'zi tanqid qilish bilan ajralib turadi. Shaxsiy ziddiyatning ichki sabablari - bu past darajadagi yoki ustunlik majmualari, o'z qadr qimmatini yuqori darajada baholagan (yoki kam baholangan) va intilish darajasi, salbiy psixologik holat (xafagarchilik, his tuyg'ular, g'azablanish, ko'ngli to'lmaslik, norozilik), boshqalar ning xatti-harakatlarini tanqid qilishning kuchayishi va o'zini past tutishi. tanqid. Konfliktli shaxs - bu boshqa odamga yoki guruhga doimiy tashvish, norozilik, da'vo va asossiz da'volarni bildiradigan, haddan tashqari baholangan shubhali shaxs. Shaxsiy nizolar ko'pincha

uzoq davom etadigan va hal etilmaydi, chunki odamni qayta tarbiyalash yoki uning hayotga qarashini o'zgar tirish, masalan, ish yoki dam olish sharoitlarini yaxshilashdan ko'ra ancha qiyin. Ichki shaxsiy-emotsional ziddiyatdan chiqish yo'li - psixologik tuzatish yoki raqiblarni ajratish, agar o'zaro ta'sir qilish mumkin bo'lmasa. Mojaro jarayonini to'xtatish har doim ham foydali emas. Bu hal qilinmaydi va har qanday vaqtda yangi kuch bilan paydo bo'lishi mumkin. Konflikt rivojlanishining asosiy bosqichlari konfliktgacha bo'lgan bosqich - qarama-qarshilikning potensial subyektlari o'rtasidagi munosabatlardagi ziddiyatlarning kuchayib borishi. Ammo barcha qarama-qarshiliklar mojaroga aylanib qolmaydi, faqat bir-biriga mos kelmaydigan deb hisoblanadigan va ijtimoiy keskinlikni kuchayishiga olib keladigan narsalargina: - odamlar manfaatlari, ehtiyojlari va qadriyatlarini haqiqiy buzilishi. – jamiyatda yoki individual ijtimoiy jamoalarda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni yetarli darajada idrok etmaslik. - ba'zi bir (haqiqiy yoki xayoliy) faktlar, hodisalar va boshqalar to'g'risida noto'g'ri yoki buzilgan ma'lumotlar. Ijtimoiy keskinlik - bu odamlarning psixologik holati va ziddiyat boshlanishidan oldin yashirin (yashirin). Konfliktgacha bo'lgan jarayon uch bosqichga bo'linadi: - qarama-qarshiliklarning paydo bo'lishi (ma'lum muno zarali obyekt haqida, ishonchsizlik va ijtimoiy keskinlikning kuchayishi, bir tomonlama yoki o'zaro da'volarning taqdim etilishi, aloqalarning pasayishi va shikoyatlarning to'planishi). - o'z da'volarining qonuniyligini isbotlashga intilish va dushmani bahsli masalalarni «adolatli» usullar bilan hal qilishni istamaslikda ayblash, o'zlarining stereotiplarini yopish, hissiy sohada xurofot va dushmanlik paydo bo'lishi. - o'zaro ta'sir tuzilmalarini yo'q qilish, o'zaro ayblovlardan tahdidlarga o'tish, tajovuzkorlikning kuchayishi, «dushman qiyo fasi» ning shakllanishi va jangga munosabat. Shunday qilib, ziddiyatli vaziyat ochiq ziddiyatga aylanadi. Ammo o'z-o'zidan u uzoq vaqt mavjud bo'lishi mumkin va hodisa ro'y bermaguncha to'qnashuvga aylanib ketmaydi. Konfliktli vaziyatda nizolashayotgan tomonlarning xulq atvorining 3 ta varianti mavjud: tomonlar (tomon) yuzaga kelgan ziddiyatlarni bartaraf etish ga va murosaga erishishga intilishadi; tomonlardan biri «hech qanday maxsus voqea yuz bermadi»deb da'vo qilmoqda (mojarodan

qochish.); voqea ochiq qarama-qarshilikning boshlanishi uchun signal bo‘ladi. U yoki bu variantni tanlash ko‘p jihatdan qarama-qarshi mu nosabatlarga (maqsadlar, kutishlar, hissiy yo‘nalishlarga) bog‘liq. Haqiqiy ziddiyat (ikkinchi bosqich) bu tomonlarning qarama qarshiligining boshlanishi, ya’ni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ziddiyatli xatti-harakatlarning o‘zi - bahsli obyektни egallab olish, ushlab turish yoki ularni o‘z maqsadlaridan voz kechishga yoki ularni o‘zgartirishga majbur qilish maqsadida raqibga qaratilgan hara katlar. Konfliktli xatti-harakatlarning bir necha shakllari mavjud: konfliktidagi faol xatti-harakatlar (chaqiriq); passiv ziddiyatli xatti-harakatlar (muammoga javob); ziddiyat va murosaga kelish harakati; murosaga keluvchi xatti-harakatlar. Shunday qilib, nizo ochiq bo‘ladi. Kurash hali cheklangan resurslar bilan olib boril moqda va ochiq kurashni to‘xtatish va nizoni boshqa usullar bilan hal qilish uchun hali ham imkoniyat mavjud. Agar bu amalga oshmasa, tomonlarning yangi resurslari o‘z maqsadlariga erishish uchun kiritiladi va nizo tobora ko‘proq boshqarib bo‘l maydigan va oldindan aytib bo‘lmaydigan bo‘lib qoladi. O‘sha ziddiyat avjiga yetib boradi va barcha mumkin bo‘lgan kuch va vositalardan foydalangan holda umumiy urush shaklini oladi. Ushbu bosqichda tomonlar mojaroning haqiqiy sabablari va maqsadlarini unutganga o‘xshaydi. Asosiy maqsad dushmanga maksimal darajada zarar yetkazishdir. Konfliktlarni hal qilish (uchinchi bosqich). Konfliktning davomiyligi va intensivligi tomonlarning maqsadlari va munosa batlari, resurslari, kurash vositalari va usullari, nizolarga muno sabat va boshqalarga bog‘liq. Mojarо rivojlanishining ma’lum bir bosqichida raqiblar o‘zlarining imkoniyatlari va dushmani haqi dagi g‘oyalarini sezilarli darajada o‘zgartirishi mumkin. Maqsadlarga erishishning iloji yo‘qligi yoki muvaffaqiyatning juda katta qiymati - qadriyatlarini qayta baholash vaqti keladi. Bunday holda, tomonlar yarashish yo‘llarini izlay boshlaydilar va kurash shiddati qoida tariqasida susayadi. Shu paytdan boshlab ziddiyatni tugatish jarayoni boshlanadi, bu esa yangi alevlenmalarni istisno etmaydi. Mojaroni hal qilish bosqichida quyidagi ssenariylar mumkin: tomonlardan birining aniq ustun ligi, mojaroni zaif tomonga tugatish uchun o‘z shartlarini qo‘yi shiga imkon beradi; kurash tomonlardan biri to‘liq mag‘lub bo‘lguncha davom etadi; resurslar

yetishmasligi sababli kurash uzaygan, sust xarakterga ega bo'ladi; tomonlar o'z resurslarini sarflab, aniq g'olibni aniqlamagan holda, mojaroda o'zaro muro saga kelishadi; uchinchi kuch bosimi ostida mojaroni to'xtatish mumkin. Konfliktni tugatish usullari asosan ziddiyatli vaziyatni o'zi o'zgartirishga qaratilgan (raqiblarga ta'sir o'tkazish, tomon lardan birining pozitsiyasini o'zgartirish, raqiblarning umumiy fikrga kelishi, nizoli tomonlarning bir tomonini yo'q qilish va h.k.). Mojaroni hal qilishning yakuniy bosqichi muzokaralarni o'z ichiga oladi (ular og'zaki bo'lishi mumkin). Muzokaralar ziddiyatli tomonlar o'rtasida murosaga erishish uchun o'zaro izlanishni nazarda tutadi. Konfliktdan keyingi bosqich (to'rtinchi bosqich) Konfliktni hal qilishning har qanday varianti bilan munosabatlardagi ijtimoiy keskinlik ma'lum vaqtgacha saqlanib qoladi. Ba'zan o'tmishdagi mojaroning barcha dahshatlarini (masalan, urush, terror) boshdan kechirmagan yangi avlod odamlari yetishguncha o'nlab yillar talab etiladi. Ong osti darajasida sobiq raqiblarning bunday salbiy tasavvurlari avlod dan avlodga o'tishi mumkin va har safar bahsli muammolarning navbatdagi kuchayishi bilan «paydo bo'ladi». Mojarodan keyingi bosqichga quyidagilar kiradi: kuchlarning yangi moslashuvi, muxoliflarning bir-biriga va atrofdagi ijtimoiy muhitga bo'lgan yangi munosabatlari, ularning kuchi va imkoniyatlarini yangi baholash. Ijtimoiy-pedagogik jarayondagi ziddiyatlar. Ijtimoiy pedagogik jarayon - bu shaxsni sotsializatsiya qilish uchun maqsadga muvofiq faoliyat (o'zaro ta'sir). U insonni tarbiyalash, o'qitish va o'qitishning barcha jihatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu jarayonda asosiy qarama-qarshiliklar va nizolarning manbalari nimani o'rgatish va qanday o'qitish muammolari bo'lib kelgan va qolmoqda. Har bir yangi davr, har bir yangi avlod bilan savollar echimning turli usullarini talab qildi. Ijtimoiy-pedagogik jarayonning asosiy maqsadi - ma'lum ijtimoiy-madaniy fazilat larga ega bo'lgan shaxsni tarbiyalash (ta'lim, o'qitish va boshqa lar) (masalan, shaxsni har tomonlama rivojlantirish)dir. Ushbu jarayonning asosiy buyurtmachisi jamiyat, ijrochisi esa butun ta'lim va tarbiya tizimidir. Shu sababli so'l (yuqori) darajada, ta'lim tizimi va jamiyat o'rtasida ijtimoiy-pedagogik jarayonda ziddiyatlar va qarama-qarshiliklar paydo bo'ladi. Pedagogik ziddiyat ijtimoiy ziddiyatning bir turi sifatida ekologik

jihtadan tahlil qilinadi. Ya'ni, uning yo'nalishi - bu ta'lim muhiti, ta'lim jarayoni. Pedagogik ziddiyat o'quv jarayonining ishtirokchilari ning kasbiy va shaxslararo o'zaro ta'siri natijasida yuzaga kela digan, subyektiv ziddiyatlarning namoyon bo'lishining bir shakli sifatida qaraladi, tomonlarning to'qnashuvini o'tkazishni taklif qiladigan aloqaning salbiy hissiy fonini yaratadi. Uning sabab larini qiziqish bilan bartaraf etish uchun ziddiyat zarur. Har qanday ziddiyatning paydo bo'lishining sabablari - bu jamiyatda o'zaro aloqada bo'lgan odamning boshidan kechiradigan qarama qarshiliklardir. Ta'lim makonida bunday qarama-qarshiliklar quyidagilar bo'lishi mumkin: - O'qituvchi pozitsiyasidan: tanlagan kasbidan norozilik; ta'lim sifati uchun javobgarlikni oshirish; talabalar hayoti va sog'lig'i uchun javobgarlik; talabalar tomonidan ham, ma'mu riyat, o'qituvchilar jamoasi, ota-onalar tomonidan ham o'qituv chini hurmat qilish, hurmat qilish zarurligidan qoniqmaslik; ushbu pedagogik tizim doirasida pedagogik faoliyatning mono tonligi, qat'iy rejalashtirish va unga qat'iy rioya qilish; o'qitish va baholashning an'anaviy shakllaridan foydalanish; - talaba nuqtai nazaridan: xulq-atvorining o'zgarishiga olib ke ladigan yoshga sezgir davrlarning mavjudligi, bo'layotgan voqea larga munosabat; talaba shaxsining psixologik, individual xususi yatlari; materialni taqdim etish shakllaridan norozilik; o'qituvchi ning xatti-harakatlarini noto'g'ri tushunish (shaxslararo o'zaro munosabatlarda jinsga yo'naltirilgan yondashuv yo'qligi natija sida); - ota-onalar tomonidan: maktabga ta'lim va tarbiya berish ning ijtimoiy muassasasi sifatida talablarning kuchayishi; ijti moi va holat ziddiyatlari. Pedagogik ziddiyatlarning sabablari. Pedagogik ziddiyat - bu odatda obyektiv va subyektiv sabab larga ko'ra yuzaga keladigan murakkab hodisa. M.M.Ribakova qarashlari bo'yicha pedagogik ziddiyatlar ning tipologiyasini ko'rib chiqamiz:

1. Obyektiv sabablarga ko'ra kelib chiqadigan nizolar: O'qi tuvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy holati, pedagogik faoliyat shart lari (ekologik, etnik jihati).
2. Ta'lim jarayoni ishtirokchilarining xatti-harakatlari bilan bog'liq ziddiyatlar.
3. Maktab jamiyatidagi shaxslararo munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq bo'lgan shaxslararo munosabatlar sohasidagi ziddiyatlar

(ya'ni subyektiv sabablarga ko'ra) ta'lim jarayonidagi har bir ishtirokchining psixologik xususiyatlari (yoshi, individual psixologik, ijtimoiy-psixologik). Pedagogik ziddiyat, qoida tariqasida, obyektiv sharoitlar aso sida vujudga keladi, subyektiv omil esa ta'lim muassasasida nizolarni keltirib chiqarishda ustuvor rol o'ynaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizkiki, jamiyatda yuzaga keladigan nizolar insonlar o'rtasidagi tushunmovchilik, manfaatlar to'qnashuvi yoki noto'g'ri muloqot natijasida kelib chiqadi. Nizo muammoga aylanishidan oldin uni barvaqt aniqlash, sabr-toqat bilan yondashish va murosaga kelishga harakat qilish muhimdir. Nizolarning oldini olishda samarali muloqot, tushunish, hurmat va muammolarni tinch yo'l bilan hal etish madaniyati katta rol o'ynaydi. Shuningdek, ta'lim muassasalari, oila va jamiyatda tinchlikparvarlik, bag'rikenglik va murosaga tayyorlik qadriyatlarini targ'ib qilish orqali nizolarni kamaytirish mumkin. Shunday qilib, har bir inson nizo oldini olishda o'z hissasini qo'sha oladi va tinch hamda barqaror jamiyat barpo etilishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.F.M. Qo'chqarova. Pedagogik konfliktologiya. Toshkent, 2021
- 2.M.T. Axmedova. Pedagogik konfliktologiya. Toshkent.:Donishmandlar ziyosi, 2020
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/nizolarni-hal-qilishning-muqobil-usullari-mohiyati-shakllanishi-va-rivojlanishi>
4. <https://library-tsul.uz/category/nizolarni-hal-qilishning-muqobil-usullari/>
5. [file:///C:/Users/HP/Downloads/1%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/1%20(2).pdf)